

Afholdte konferencer

Samtidshistorie på Ungarsk

Siden sammenbruddet af Det Østrig-Ungarske Rige er Ungarn ikke et land, man har beskæftiget sig specielt intensivt med i dansk samtidshistorie. Det var derfor en særlig begivenhed, da interesserede historikere og studerende forsamledes 29.-30. marts 2008 for at høre mere om netop det emne på konference "The history of Hungary after 1945", der var arrangeret af Center for Koldkrigsstudier og samtidshistorisk studiegruppe på Syddansk Universitet. Konferencen var opdelt i tre blokke. Første del fokuserede på den seneste forskning i den kommunistiske tid i Ungarn. Den anden del vendte spørgsmål, der havde med de dansk-ungarske relationer at gøre, mens den tredje beskæftigede sig med tiden efter 1990.

På konferencens første dag gav de to ungarske forskere Magdolna Barath og Imre Okvath fra den ungarske sikkerhedstjeneste historiske arkiv, Alambiztonsagi Szolgalatok Történeti Levéltára (svarende til det tyske stasiarkiv), et bredt view over årene under henholdsvis Matyas Rakosi (1948-1956) og Janos Kadar (1956-1988). Den første periode var kendetegnet af staliniseringen af det slagne fjenland. Et vigtigt redskab i det stalinistiske system var skueprocesserne, der ikke blot skulle intimidere landenes befolkninger, men også disciplinere de kommunistiske kadre.

Den tyske forsker Bernd Rai-

ner Barth fortalte i denne sammenhæng om Noel H. Field-sagen, der i hele Østeuropa var udgangspunkt for udrensninger af "nationale kommunister" og "ti-toister". Field-sagen førte blandt andet til den første markante skueproces i Ungarn mod den tidligere kommunistiske inden- og udenrigsminister Laszlo Rajk i efteråret 1949. Sagen, der medvirkede til at fæstne Rakosis greb om magten, tog sit udgangspunkt i personen Field. Han havde arbejdet for den amerikanske State Department i 1930'erne og under krigen ledet amerikansk hjælpearbejde i Schweiz. Field, der igennem mange år også havde virket som NKVD-agent, kanaliserede her amerikanske penge til kommunistiske emigranter, hvorved han havde et bredt netværk til ledende kommunister i Vesteuropa. I 1949 blev han imidlertid arresteret og grundløst – hvilket de kommunistiske efterretningstjenester i øvrigt vidste – beskyldt for at være amerikansk spion. Med udgangspunkt i hans vidt forgrenede netværk til førende partifolk, kunne der herefter gennemføres skueprocesser mod ledende kommunister i en række lande. I den proces blev også Rajk dømt til døden.

Overgangen i 1956 mellem de to perioder blev drastisk markeret af revolutionen i Ungarn, der har været genstand for megen både historisk opmærksomhed og mytedannelse. I årene efter at de sovjetiske styrker nedkæmpede opstanden, havde den nye ledelse af kommunistpartiet under Janos Kadar fokus på at konsolidere magten. Umiddelbart i hælene på invasionstropperne rykkede KGB under general Serov. Sammen med den ungarske statsikkerhed opbyggede de

Redaktion:
Karen Westphal Eriksen,
Thomas Wegener Friis,
Iben Vyff

kommandogrupper, der skulle slå hårdt ned på de revolutionære, som sovjetiske militærtribunal blandt andet deporterede østpå. Det medvirkede til at styrke den udbredte antisovjetiske og antikommunistiske holdning i befolkningen, hvilket Kadar faktisk gjorde sine sovjetiske allierede opmærksom på. Nedkæmpelsen af revolutionen satte desuden gang i en flygtningebølge på godt en kvart million ungarer, hvoraf en del endte i Danmark.

Kadar var imidlertid opmærksom på, at den gamle, rå stalinistiske terror ikke var nogen optimal magtbase. Efter stabiliseringen af det kommunistiske regimes magtbase indledte styret med sovjetisk accept reformer, der skulle sikre moderat økonomisk fremgang ved at løsne nogle af plansystemet mest snærende bånd. "Gulash-kommunisme" eller "the happiest barrack in the Soviet camp" var nogle af de bedst kendte betegnelser for det nye system. Den gennemsnitlige ungarer oplevede en velstandstigning. Mens de materielle mangler i Rakosi-æraen havde været markante, så blev der i 1960'erne og 1970'erne ikke bare råd til et ekstra lag smør på brødet. Køleskabe, telefoner og Trabant holdt deres indtog i mange husholdninger, ligesom der også blev plads til små opsparinger i familiernes budgetter. Forbedringerne gik hånd i hånd med offentlige goder som sundhedsforbedringer og udbygningen af uddannelsessektoren. De materielle løft gjorde det for mange lettere at leve med diktaturet. Hertil kom, at erfaringen fra 1956 viste, at Vesten ikke umiddelbart havde til hensigt at hjælpe landene i Østblokken af med deres kommunistiske regimer. I 1980'erne kom Kadar-sty-

ret til stadighed under større pres, fordi det ved hjælp af en voksende statsgæld havde levet over evne. Den økonomiske stagnation medvirkede til, at også kræfter i kommunistpartiet indså, at det var nødvendigt med nytænkning, hvilket i 1988 førte til Kadars afsættelse som første-partisekretær.

Overgangen fra kommunisme kom med andre ord i vidt omfang indefra. Den lange vej fra kommunisme til demokrati og markedsøkonomi og videre frem mod Ungarns optagelse i NATO og EU blev sat under lup af Judit Horváth fra Århus Universitet og Søren Riishøj fra Syddansk Universitet samt af Morten Skovgaard Hansen fra Udenrigsministeriet. Den ungarske afsked med kommunisme er efterfølgende blevet betegnet som "refolution", altså en skøn som blanding mellem revolution og reform. Ungarn var på grund af særtræk ved gulash-kommunismen bedre rustet til den økonomiske omstilling end andre østlande. Det lagde på den anden side også en dæmper på reformiveren, at tingenes tilstand ikke var fuldstændig håbløs. Følgelig fik Ungarn ikke en økonomisk chock-kur som eksempelvis i Polen. Et andet forhold, der satte reformerne under pres, var, at den parlamentariske situation, som i de fleste transitionslande, var præget af skiftende konstellationer og flertal. Samtidig var det ungarske politiske liv præget af "sofa-partier", der blot havde forbindelse til 2-3 procent af befolkningen.

Et vigtigt spørgsmål i alle de post-kommunistiske lande har været spørgsmålet om elite-kontinuitet, hvor det land, der oftest høres om i Danmark, nemlig DDR, var meget atypisk, fordi det gennemførte et radikalt elite-

brud. I Ungarn fortsatte eliten fra kommunismen i meget vidt omfang på deres poster. Det gjaldt inden for de fleste dele af det administrative system, for eksempel inden for diplomatiet. På konferencen fremkom et interessant eksempel, hvor sikkerhedsarkivet under deres forskning af biografier for ledende officerer fra kommunismetiden var stødt på den nuværende chef for den ungarske efterretningstjeneste.

For historieskrivningen og arkivåbningerne har elitekontinuiteten og de skiftende politiske vinde skabt en situation, hvor behandlingen af kommunismetiden kun er kommet langsom fremad. I mange år befandt sikkerhedstjenestens arkiver sig således i tjenestens egen varetægt, og dermed i hænderne på de officerer, der også havde været i funktion i tiden før 1990. I de senere år er denne situation blevet væsentligt forbedret, og arkiverne er blevet væsentlig liberaliseret. Cseh Gergö Bendeguz fra efterretningstjenestens historiske arkiv fortalte om de nye muligheder i de ungarske arkiver, der åbner nye og spændende perspektiver for koldkrigsforskningen, ikke mindst på grund af et velfungerende digitalt arkivsystem. En væsentlig forhindring for vestlige forskere er dog fortsat det vanskeligt tilgængelige sprog.

Fra et dansk perspektiv belystes Jesper Hessellund Vesterbæk og Thomas Wegener Friis fra Syddansk Universitet henholdsvis følgerne af 1956-revolutionen for de danske modstandsorganisationer og den ungarske spionage i Danmark. I sidstnævnte er det tydeligt at se, hvilket potentielle de nyåbnede ungarske arkiver har. Endnu er kun få dokumenter fra den kant dukket op.

De har til gengæld vist, at ungarerne var langt mere aktive i Danmark, end man hidtil har forestillet sig.

Samlet set viste konferencen med al ønskelig tydelighed, at Ungarn og de øvrige ofte overseede tidligere østlande ikke blot er spændende forskningsobjekter, men at de også indeholder attraktive forskningsmiljøer, som nordiske forskere kan have stor glæde af. Sprog- og arkivbarriere kan overvindes gennem et aktivt samarbejde. Således lagde konferencen grunden til et videre samarbejde med ungarske historikere.

Thomas Wegener Friis

Omkring '1968'

Torsdag d. 15. maj 2008 blev der holdt et heldagsforsknings-symposium på Roskilde Universitetscenter med titlen "Omkring '1968'. Samfundskritik og utopi i 1960ernes og 1970ernes Danmark", som en markering af 40-årsjubilæet for 1968. Symposiumet var arrangeret af forskningsprojektet "*Det bevæger sig når vi går...*" Samfundskritik og utopi i 1960ernes og 1970ernes Danmark" som består af professor i historie Anette Warring og de tre ph.d-studerende: historiker Karen Steller Bjerregaard, etnolog Laura Pérez Skardhamar og historiker Anne Stadager, alle RUC.

Anette Warring indledte symposiet med i sin velkomsttale at slå fast, at 1968 både er en fælles betegnelse og et erindringssted for de mange og forskelligartede politiske og kulturelle opbrud, der rækker såvel bagud i 60erne som fremad i 70erne, og som begreberne ungdomsoprør, studen-

teroprør, venstreradikalisme og livsstilsradikalisme ligeledes refererer til. 1968 giver anledning til mange forskellige fortællinger, såvel de positive og romantiserede som de negative og fordømmende. Fælles for fortællingerne er dog, at det er virkningerne af og holdningerne til 1968, der er i fokus frem for selve det mangesidede kulturelle og politiske opbrud i 60erne og 70erne, en tendens forskningsprojektet "*Det bevæger sig når vi går...*" ønsker at bryde med. Anette Warring understregede, at forskningsprojektet tillige ønsker at bryde med den tendens, der, også i forskningsverdenen, har været til at skelne skarpt mellem den ydre og den indre del af oprøret, mellem henholdsvis de politiske venstreradikale og de livsstilsradikale, mellem politik og kultur.

Anne Stadager tog tråden op, hvor Anette Warring slap den, i sit oplæg om ungdomsoprørerne Ebbe Kløvedal Reich og Ole Grünbaum. Perioden fra midten af 1960erne og frem gennem 1970erne var udpræget antikirkelig, men sideløbende med denne tendens var der en åndelig, religiøs eller spirituel søgen i tiden, der dog hidtil har stået noget i skyggen af det politiske fokus på 1968. Med afsæt i de to ungdomsoprørere fortæller Anne Stadager om vekslende positioner i de åndelige og spirituelle miljøer i tiden, positioner der viste sig så væsensforskellige, at de for Ebbe Kløvedal Reich og Ole Grünbaum i 1972 førte til et brud på deres årelange venskab. For alt imens Ole Grünbaum tilsluttede sig bevægelsen "The Divine Light Mission" og flyttede i et religiøst kollektiv efter indisk forbillede, cementerede Reich sin tilslutning til den protestanti-

ske kristendom. Hvor forskelligt det end kan synes, påpeger Anne Stadager dog, at de begge handlede ud fra tanker om samfundsforandring, hvilket udfordrer forestillingen om en indbygget modsætning mellem livsstilsexperimenter og politisk radikalisering.

Lektor på Københavns Universitet Jes Fabricius Møller fortalte herefter om Grundtvig og venstrefløjen. Trods de umiddelbare modsætninger mellem grundtvigianisme og marxisme påpeger Jes Fabricius Møller, hvordan der med forløbere i det tidlige 20. århundredes socialdemokratiske bevægelse fandt en form for forbrødring sted mellem grundtvigianismen og dele af venstrefløjen efter 1968, en forbrødring der havde folkelighedsbegrebet som fællesnævner og som kulminerende med kampen om indmeldelsen i EF 1972.

Fra disse første oplæg om det åndelige i forhold til 1968 skiftede symposiet efterfølgende fokus til tematisk at berøre spørgsmålet om solidaritet med den 3. verden. Med titlen "Den væbnede kamps betydning" tog Karen Steller Bjerregaard udgangspunkt i forbindelsen mellem befrielseskrigene i den 3. Verden og de venstreradikale solidaritetsgruppers engagement i politisk og social revolution i deres eget hjemland. Med dette afsæt i forbindelsen mellem ude og hjemme gennemgik Karen Steller Bjerregaard efterfølgende forståelsen af væbnet kamp i tre danske grupperinger, henholdsvis de danske trotskisters solidaritetsengagement for Algeriet i de tidlige 1960ere, de danske Vietnamskomiteers engagement i slutningen af 1960erne og endelig engagementet i "Forbundet mod Imperialisme" i den anden

halvdelen af 1970'erne. På denne baggrund tydeliggøres det, at de tre forskellige former for solidaritetsengagement med den 3.

Verden på trods af forskelle havde det til fælles, at de havde en indbygget radikalitet i sig, fordi konflikterne i den 3. Verden var af voldelig og væbnet karakter. Pointen er dog, at den betydning, som den voldelige kamp blev tilagt i de forskellige miljøer var forskellig.

Oven på dette oplæg tog lektor på Aarhus Universitet Søren Hein Rasmussen udgangspunkt i de politiske partier, som spillede en stor rolle i solidaritetsarbejdet i 1960'erne og 1970'erne. At de politiske partier var engagerede i dette arbejde udgør et væsentligt aspekt i forståelsen af perioden som en politisk opbrudstid, men samtidig fik de erfaringer, som de aktive høstede i solidaritetsarbejdet, en vigtig og selvstændig betydning. I diskussionen af, hvordan disse forskellige elementer spillede sammen tog Søren Hein Rasmussen bl.a. afsæt i Vietnam-bevægelsen og diskuterede forholdet mellem humanitær hjælp overfor politisk hjælp.

Laura Pérez Skardhamar indledte den tredje og sidste session om opbrud i barnesyntet. Hun tog udgangspunkt i den hverdags- og børnepædagogik, der blev artikuleret som en del af 1960'erne og 1970'ernes venstreradikale projekter i Københavnsområdet, f.eks. i byggelegepladsen Hudegrunden og "Den lille røde bog for skoleelever", forfattet af Jesper Jensen, Bo Dan Hansen og Søren Hansen. Med afsæt i spørgsmålet om, hvorvidt disse initiativer kan anskues som politiske, diskuterede Laura Pérez Skardhamar den pædagogisk protestpraksis, som på en gang

gik ind for børns frigørelse og selvstændige formulering af egne behov og samtidig havde en forforståelse af, at børn frigøres via politisk bevidsthed.

Dagens sidste oplægsholder var ekstern lektor på KU, Trine Øland, der med udgangspunkt i Værebroskole fortalte om de progressive pædagogikformer, der udfoldede sig på dette sted i perioden omkring 1968. Trine Øland påpegede det paradoksale syn på barnet, det viste sig ved, at barnesyntet på den ene side knyttedes sig til en udviklings-tænkning, som koncentrerede sig om og beskyttede barnets individualitet, mens det på den anden side knyttede sig til en samfundstænkning, der koncentrerede sig om barnets socialisering til det omgivende samfund og dets involvering i samfundsspørgsmål. Trine Øland påpegede i den forbindelse, hvordan barnesyntet via pædagogikken institutionaliseredes.

Efter de tre tematiske seancer afsluttedes forskningssymposiet med en debat mellem publikum og et panel bestående af lektor på RUC Håkan Arvidsson, professor ved Stockholms Universitet Drude Dahlerup, lektor på RUC Henrik Jensen, seniorstipendiat på KU Thomas Ekman Jørgensen samt kønsforsker og kritiker Anette Dina Sørensen, der alle tog udgangspunkt i spørgsmålet om betydninger af ungdomsoprør og venstreradikalisme.

For flere informationer om forskningsprojektet "*Det bevæger sig når vi går...*" se www.1968.ruc.dk

Iben Vyff

Udstillinger

Cold War Modern: Design 1945-1970

Victoria and Albert Museum (www.vam.ac.uk) i London åbner til efteråret en stor udstilling om, hvordan modernismens udvikling efter 1945 blev formet af den kolde krig. Periodens visuelle kultur placeres side om side med spionage og rumkapløb som kampplads for konkurrencen mellem stormagterne. Den kolde krigs indflydelse på populær kulturen i Europa fra 1945 til midt i 1970'erne kommer til udtryk i mode, film, produkt design og grafisk stil.

De underliggende temaer er effekten af den teknologiske udvikling på alt, lige fra protestkunst over brugskunst til våbenkapløb, varesamfundet og kritikken af det, den fysiske, sociale og kulturelle genopbygning efter Anden Verdenskrig samt ikke mindst modernismens "sejr" indenfor kunstarterne i en tid, hvor der blev udkæmpet en ideologisk kamp om at demonstrere socialismens overlegne modernitet over kapitalismens og omvendt. Særligt dette sidste tema lover godt for udstillingen, da det er et emne, som ikke har fået stor bevågenhed indenfor kunst og design som andet end en historisk baggrund, og som det derfor vil være spændende at se forankret i genstande og visualitetsformer.

Kuratorerne lover at udstillingen ikke kun vil have fokus på Vesteuropa, men også præsentere sjældent sete genstande fra Østblokken. De mest interessante anslag, museet indtil videre har meldt ud, er en dynamisk tilgang til visuel kultur, hvor kunst

Modefoto, 1960erne, John French. © V&A Images

og design både repræsenterer og udfordrer dominerende politiske og sociale ideer i perioden. Her ligger formentlig en række diskuterbare fortolkningsvalg til grund.

Udstillingen præsenteres som en design udstilling men i en meget vid fortolkning, idet kunstværker af Albert Giacometti, Pablo Picasso og ikke mindst interessant for et dansk publikum, Asger Jorn optræder i foromtalerne af udstillingen. Ligeså indgår film og arkitektur som en del af det brede kulturportræt udstillingen vil præsentere.

Udstillingen er kurateret af Jane Pavitt, Senior Research Fellow ved University of Brighton og Victoria and Albert Museum, London, og David Crowley, Royal College of Art, London. En større bogudgivelse med samme titel som udstillingen og redigeret af Jane Pavitt udkommer i forbindelse med udstillingen.

Udstillingen er åben fra 25. september 2008 til 11. januar 2009, www.vam.ac.uk